

जाहिरातींचे दर.

सालील पन्थावर चौकशी करावी.

व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाविवास' पुणे २.

अर्थ

वर्गाची दर.

वार्षिक वर्गणी
रु. ४
(रुपाल ह्येरील माफ)
किरकोळ अंकास
एक आणा.

'अर्थ' एव प्रघानः 'इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

संपादक—प्रो. वा. गो. काले

—कौटिलीय अर्थशास्त्र

वर्ष ७

पुणे, बुधवार, तारीख ३ डिसेंबर, १९४१

अंक ४८

* विमाक्षेत्रांतील 'कॉमनवेलथ' चें अढळ स्थान *
१९४० चें पूर्ण केलेलें काम.....४५ लक्षांहून अधिक

★ बोलका-ढलपा ★

कंपनीची मालमत्ता	२७,८३,०००
सरकारी कर्जरोखे, गॅरंटीड शेअर्स यांत गुंतविलेली रक्कम	८,९४,०००
रोकड व बँकेतील ठेवी	३,०९,०००
कंपनीच्या मुख्य कचेरीची इमारत, हौसिंग कॉलनी व जमीन	४,३८,०००
लाईफ फंड	२०,६३,०००
कंपनीचें चालू काम	१,८७,१३,१८१
१९४० मध्ये दिलेले क्लेम्स	८४,८५१

● कॉमनवेलथची वैशिष्ट्ये ●

- (१) विमेश्वरांच्या हक्कांविषयी जागरूकता
- (२) भरभक्कम पायावरील आर्थिक सुस्थिति
- (३) काळजीपूर्वक काढकसरीची व्यवस्था
- (४) जनतेच्या विश्वासास पात्र झालेले
डायरेक्टर बोर्ड
- (५) विम्याचे पैसे त्वरित देण्याबद्दलची दक्षता

कॉमनवेलथ

अॅशुअरन्स कंपनी लि., पुणे २.

—शाखा—

मुंबई—मद्रास—कलकत्ता—नाशिक—
कराची—अहमदाबाद

● एम्. एन्. भागवत, बी. ए.
वॅक्टिंग ऑफिस सुपरिटेंडेंट.

★ सर्वत्र उत्साही व विश्वासू
एजंटस् पाहिजेत ★

● चेअरमन ●
खा. ब. एम्. एन्. मेथा,
C. I. E., M. B. E.

The Co-operators' Book Depot.

9, BAKEHOUSE LANE,
FORT, BOMBAY.

The Only Book Depot of its Kind in India.

Specialising in

Books on Economics, Co-operation, Banking and Finance, Accountancy and Auditing, Commerce, Business Organisation, Rural Reconstruction and allied Subjects.

Books on all Subjects and of all Publishers in India, England and America are readily supplied at the published Prices.

DECCAN BOOK STALL

Booksellers, Publishers & Subscription Agents
Fergusson College Road, Poona No. 4

- (1) We stock and supply Educational books, General books & Library books.
- (2) We supply Government of Bombay and Government of India publications.
- (3) We receive Subscriptions to Indian and Foreign periodicals.
- (4) We procure any book published anywhere and supply it at publisher's price.

विविध माहिती

चहाचा प्रसार

हिंदुस्थानांत चहाचा प्रसार व रूप वाढविण्याकरिता इंडियन टी मार्केट एक्सचेंज बोर्ड १९४१-४२ मध्ये २३ लक्ष, २० हजार रुपये खर्च करणार आहे.

साखरेचे जागतिक उत्पादन

विटाची साखर	उसाची साखर
टन	टन
१९३९-४० १ कोटी ११ लक्ष	१ कोटी, ९३ ३/४ लक्ष
१९४०-४१ १ कोटी, ९ लक्ष	१ कोटी, ९० ३/४ लक्ष

लाहोर सेंट्रल को. बँकेचा युद्धप्रयत्न

लाहोर सेंट्रल को. बँकेने युद्ध-कॅजात १८ लक्ष रुपये गुंतविले आहेत, त्याबद्दल पंजाबच्या मुख्य प्रधानांनी बँकेच्या व्हायसे-क्व्दरॉचे अभिनंदन केले व इतर बँकांनीही लाहोर बँकेचा किता गिरवावा, असे सुचविले.

नव्या लिमिटेड कंपन्या-ताजे आकडे

संख्या	कंपन्यांचे भांडवल (रु.)
एप्रिल, १९३९ ९९	१८६ लक्ष
” १९४० ८८	२०७ लक्ष
” १९४१ ९४	१६५ लक्ष

एप्रिल १९४१ मध्ये नोंदलेल्या ९४ कंपन्यांपैकी ४३ कंपन्या बंगालमधील आहेत. ह्या महिन्यांत, हिंदुस्थानातील सर्व कंपन्यांच्या मिळून अधिकृत, सप्लेच्या व वसूल भांडवलं अतुक्रमे ६१ लक्ष, ८७ लक्ष व ९४ लक्ष रुपयांची वाढ झाली.

कपास कापडाच्या गिरण्यांत १० तासांची पाळी

गिरण्यांच्या रोजच्या कामाच्या तासांची संख्या नवाची दहा करण्यास मुंबई सरकारने संमति दिली व त्याप्रमाणे मुंबईतील कित्येक गिरण्यांनी दहा तासांच्या पाळीस प्रारंभ केला. जादा कामाबद्दल कामागारांस सवापट द्याने रोज मिळावयाचा होता. परंतु कामागारांनी जादा काम करण्यास तयारी न दर्शविल्यामुळे त्या गिरण्यांस पुनः नऊ तासांची पाळी सुरू करावी लागली. सरकारी पत्रकाचे अगोदरपासूनच ज्या गिरण्यांनी कामागारांचे सहमताने १० तासांची पाळी सुरू केली होती, त्यांचेमध्ये मात्र ती चालू राहिली आहे.

रिझर्व्ह बँकेचे डेप्युटि गव्हर्नर

सर मणिलाल नानावटी ह्यांच्या निवृत्तीमुळे रिझर्व्ह बँकेच्या डेप्युटि गव्हर्नरचे जागी श्री. जी. डी. देशमुख ह्यांची नेमणूक झाली आहे. बँकेस दोन डेप्युटि गव्हर्नर असतात, त्यांची नेमणूक बँकेच्या बोर्डाची शिफारस लक्षात घेऊन गव्हर्नर-जनरल-इन-कौन्सिलकडून केली जाते. नेमणुकीची कमाळ मुदत पांच वर्षांची असते.

जलद वैमानिक वहातूक

ग्रेट ब्रिटन आणि हिंदुस्थान (हेस्टन ते कराची) मधील वैमानिक वहातूक सुधारून, हे अंतर २० तासांत तोडण्याची योजना आसण्यांत येत आहे. युद्धसमाप्तींतर्गत ही योजना अंमलांत येईल. तिळा लागणाऱ्या विमानांना प्रत्येकी १५ लक्ष रुपये पडतील.

कोठार

कोठार हे खैरतून संस्थानातील तिसऱ्या प्रतीचे शहर आहे. त्याची लोकसंख्या गेल्या १० वर्षांत ५८% वाढून ती आता १ लक्ष, ३४ हजार झाली आहे.

गव्हाची आयात

कराची बंदरातून इराणच्या आसताकडे हिंदी गहू पाठविण्यांत आला होता, त्याची जागा वेण्यासाठी १६ हजार टन ऑस्ट्रेलियन गहू आणण्यासाठी हिंदुस्थान सरकारला दोन आगबोटी उपलब्ध झाल्या आहेत. गव्हाच्या सध्यांच्या भारी दरांने तो विकृत वेण्याची ब्रिटिश सरकारची इच्छा नाही.

विजेची काढकसर

परवानगीपेक्षा अधिक वीज वापरणारांस कोळशाचे खाणीत काम करण्यास पाठविले जाईल व जो जाणून बुजून त्या संबंधातील नियमाचा भंग करील, त्यास-देहांत शासन होईल, अशा जाहीरनामा जर्मन सरकारने बेलग्रेडमध्ये काढला आहे.

टाटा केमिकल्स लि.

वरील कंपनीने ३५ लक्ष रुपयांची ४% व्याजाच्या दराची दिवेचर उभारण्याचे ठराविले आहे. भागीदारांस दिवेचरांचेबाबत प्राधान्य मिळेल. प्रत्येक ३० ऑगस्टिनी भागांस अथवा प्रत्येक ५ प्रेफरन्स भागांस शंभर रुपयांचे दिवेचर मिळण्यास प्राधान्य दिले जाईल. कंपनीची बहुतेक सर्व यंत्रसामुग्री दाखल झाली असून तिची उभारणी चालू आहे. सोडा अॅशचे उत्पादन जूनच्या सुमारास सुरू होईल. सोडा अॅश, कॅल्सिक सोडा, इत्यादींच्या उत्पादनाकरिता टाटा केमिकल्सची १९३९ च्या जानेवारीत स्थापना झाली. ह्या करिता कंपनीने ओसा सॉल्ट वर्क्स लि. व पायेनिअर मॅग्नेशिया वर्क्स लि. ही विकृत घेतली. बढोदे सरकारने कंपनीस काही सवलती दिलेल्या आहेत.

आगबोटींत ज्यास माळ भरण्यास सवलत

आगबोटींच्या कमतरतेवर उपाय, म्हणून हिंदुस्थान सरकारने इंडियन मर्चंट शिपिंग अॅक्टोतील काही नियम बदलून, आगबोटींत अधिक माल भरण्याची सवलत दिली आहे. ही सवलत ३१ ऑगस्ट, १९४२ अखेर तूर्त चालू रहाणार आहे.

चौथळ इंडियन नेव्ही

चौथळ इंडियन नेव्हीमध्ये प्रवेश मिळवू इच्छिणाऱ्यांची परीक्षा दिली येथे मार्च, १९४२ मध्ये फेडरल पब्लिक कमिशनमार्फत वेण्यांत येईल.

बँक ऑफ फिनलंड

बँकेच्या नोटांचे बदली सोने देण्याची बँक ऑफ फिनलंड-वरील जबाबदारी दूर करण्यांत आली आहे.

असोसिएटेड सिमेंट कंपनीज् लि.

३१ जुलै, १९४१ अखेर संपलेल्या वर्षाबद्दल प्रत्येक भागास ६ रुपये (कर माफ) डिविडंड देण्याविषयी शिफारस करण्याचे कंपनीच्या व्हायसेक्वर बोर्डांने ठराविले आहे. कंपनीचा भाग १०० रुपयांचा आहे. गेल्या वर्षाचा डिविडंडचा दर ५ रुपये होता.

अनुक्रमणिका

१ विविध माहिती ... ६०२	५ सहकारी चळवळीसंबंधी नवे पुस्तक ... ६०७
२ मुंबई बँकर्स क्लिअरिंग हाउस ... ६०३	६ मु. बँकर्स क्लिअरिंग हाउसचे सभासद ... ६०७
३ आंगले म्हास वक्त्राचा स्फुटदायक इतिहास ... ६०५	७ चळनी नोंदा ... ६०८
४ स्फुट विचार ... ६०५	८ कायसामानाची निर्गत ... ६०८
बर्लिनच्या परिषदेचा फारस-हिंदुस्थानांत युद्धसामुग्र्याचे वादनें उत्पादन-सहकारी धान्य कोठारं-“ लोक-शिष्टाण ”-सरस्वती मठ संस्था ... ६०९	९ आकडेवशाखाचें अभ्यासपत्र ६०८
	१० औद्योगिक संशोधन निधि ६०८
	११ युद्धपरिस्थितीची आर्थिक पाश्चिमी ... ६०९
	१२ सोनेरी केसास मागणी ६१०
	१३ निवडक पाजारभाव ६१०

अर्थ

बुधवार, ता. ३ डिसेंबर, १९४१

मुंबई बँकर्स क्लिअरिंग हाउस

सभासदत्वाच्या नियमांत सुधारणा माहिजे

मुंबई येथील बँकर्स क्लिअरिंग हाउसच्या सभासद-बँकांची संख्या तीस असून, त्यांत रिझर्व्ह बँक, इंपीरिअल बँक, एफसचेंज बँका, मिटिश बँकिंग एजन्सी फर्मस व काही हिंदी जॉइंट स्टॉक बँका ह्यांचाच मुख्यतः भरणा आहे. क्लिअरिंग हाउसमध्ये प्रत्येक सभासद-बँकेचा प्रतिनिधि इतर बँकांवर काढलेले परंतु त्या बँकेकडे वसुलीसाठी आलेले चेक वेळून दरोजे जातो व इतरांनी आणलेले त्याचे स्वतःचे बँकेवरील चेक्स व इतर बँकांवरील त्यानें आणलेले चेक्स ह्यांची वजावट करून निघणाऱ्या देण्याचेपणाची व्यवस्था करतो. सेटलमेंटचे हे काम रिझर्व्ह बँकेची स्थानिक शाखा करते. क्लिअरिंग हाउसचे सभासदत्व मिळण्याचे काही ठराविक नियम केलेले नाहीत. विषयमान सभासदांनीच कोणास सभासद करून घ्यावयाचे हे ठरवावयाचे असते.

मुंबई येथील बँकर्स क्लिअरिंग हाउसची १३ नोव्हेंबर, १९४१ रोजी एक सभा झाली, त्यावेळीं तिनें काही ठराव पास केले ते विंगर-सभासद बँकांना जाचक होण्याजोगे आहेत. क्लिअरिंग हाउसच्या सभासदांची कमाल संख्या ती गेली तरी पाहिजे किंवा तिनें क्लिअरिंग हाउसचे नियम तरी मोडले पाहिजेत; त्याविना क्लिअरिंग हाउसमधील जागा रिकामी होणार नाही. काही ठराविक बँकांना सभासदत्वाचा फायदा अधिकार देऊन टाकून, इतर बँकांना तो नाकारणें कितपत योग्य आहे, ह्याचा विचार व निर्णय केवळ क्लिअरिंग हाउसमध्ये सोपविणें इष्ट नाही.

ज्या बँका क्लिअरिंग हाउसच्या सभासद नाहीत, त्यांना सभासद-बँकांच्या मार्फत क्लिअरिंग हाउसचे उपसभासद होता येते. अर्थात, क्लिअरिंग हाउसनेच त्यास मंजुरी घ्यावी लागते. मुंबई बँकर्स क्लिअरिंग हाउसच्या उपसभासदांची संख्या चौदा आहे,

त्यांत काही शेड्यूल बँकाहि आहेत. क्लिअरिंग हाउसचे सभासदत्व न मिळाल्याकारणानें त्यांना ह्या मार्गानें आपले काम करून घ्यावे लागते. उप-सभासद बँकांच्या वेकवर, ज्या सभासद बँकेची ती उप-सभासद आहे, तिचे नांव घालवे लागते. ह्याचा अर्थ, सभासद बँकेपेक्षा तिचा दर्जा कमी असल्याची ती जाहिरातच होते. उप-सभासदांना क्लिअरिंग हाउसचे निर्णय पाळावे लागतात. परंतु तिच्या सभासद हजर रहाण्याचा किंवा त्यांत मत देण्याचा अधिकार मात्र त्यांस नाही. चेक्सची वसुली करून दिल्याबद्दल सभासद बँका हाउस-सभासदांकडून बरीच रकम घेतात. चेक्सची रकम भरण्यास पैसे नेहमी उपलब्ध असाले ह्यासाठी सभासद-बँकेकडे उप-सभासदांस बरीच मोठी रकम विन-व्याजी पडू घ्यावी लागते. ह्यास्तरीज, कायद्याप्रमाणें त्यांस मोठाल्या रकमा हाताशीं अथवा रिझर्व्ह बँकेकडे शिष्टक देवाण्या लागतातच. शेड्यूल बँकांनाहि ह्याच प्रकारानें व्यवहार करावा लागतो.

क्लिअरिंग हाउसचे सभासद व विंगर-सभासद ह्यांचेमध्ये क्लिअरिंगच्या सोईचे बाबत इतकी विषमता आहे, तीविरुद्ध विंगर-सभासद बँकांची तक्रार तर आहेच. परंतु निदान ही विषमता काही तत्त्वानुसार व नियमानुसार तरी असू या, अशी त्यांची रास्त मागणी आहे. शेड्यूल बँकांचे यादीत हिंदी बँक गेली कीं तिला आपोआपच सभासदत्व मिळाले, असें शेड्यूल बँकांना सहाजीकच घाटते. सभासदत्वासाठी अर्ज करणाऱ्या बँकेचे रोज सरासरीनें १७५ चेक्स तरी क्लिअरिंगसाठी आले पाहिजेत, त्याविना अर्जाचा विचार होणार नाही, असें क्लिअरिंग हाउसनें ठरविले आहे. हा नियम सर्व बँकांस लागू करा, त्या नियमांत बसणाऱ्या बँकांना सभासद करून घ्या व त्यांत न बसणाऱ्या बँकांचे सभासदत्व काढून घ्या असें म्हटले तर त्यांत गैरवाजवी काय आहे ! क्लिअरिंग हाउसच्या आजच्या सभासद बँकांपैकी ज्यांची रोजची देवघेव १७५ चेक्सच्या वसुली-इतकी होत नाही, त्यांनीं इतर मोठ्या देवघेवीच्या बँकांस जागा करून घ्यावयास नको काय ! आधीं मिळविलेले स्थान कायम करण्यासाठी केवळ नवीन अर्जाद्वारावरच १७५ चेक्सची अट लादवयाची हे कितपत योग्य आहे ! चेक्सच्या उलाढालीचे प्रमाणानुसार क्लिअरिंग हाउसचे सभासदत्व अवलंबून ठेवणें इष्ट आहे असें विंगर-सभासद बँकांचें म्हणणें आहे.

आजच्या परिस्थितीत काही सुधारणा होणे आवश्यक आहे, हे वरील विवेचनावरून स्पष्ट होईल. ही सुधारणा पडवून आणण्याचे कार्य क्लिअरिंग हाउसवरच सोपविणें इष्ट नाही, हें उघड आहे. ह्या प्रश्नाचा व्यापक दृष्टीनें विचार झाला पाहिजे. हिंदी बँकांची अग्रगण्य संस्था, म्हणजे रिझर्व्ह बँक, तिनें ह्या प्रश्नाचा विचार करून, क्लिअरिंग हाउसचे सभासदत्वा-विषयी सर्व बँकांस सारखेच लागू पडतील असे नियम सुचविले पाहिजेत. रिझर्व्ह बँकेचा पुढाकारच ह्या बाबतीत युक्त आहे. क्लिअरिंग हाउसच्या सभासदांची यादी ह्या अंकांत इस्त्री-कडे दिली आहे तिचेवरून क्लिअरिंग हाउसच्या घटनेची कल्पना येईल. एकूण तीस बँकांपैकी स्वतः रिझर्व्ह बँक वगळल्यास, सारा बँका एफसचेंज बँका आहेत, म्हणजे त्या सर्व विदेशी आहेत. अकरा बँका शेड्यूल बँका असून उरलेली तिसावी बँक ही प्रांतिक सहकारी बँक आहे. क्लिअरिंग हाउसमध्ये एफसचेंज बँकांचे वर्चस्व किती आहे, हे वरील आकड्यांवरून दिसून येईल. तेरा बँकांची सेटलमेंटची सोय एकट्या प्रांतिक सहकारी बँकेनें करून दिलेली आहे. तिची सहानुभूति व सहकार्य, ह्यामुळेच केवळ हे शक्य झाले आहे. क्लिअरिंग हाउसच्या सुधारणेविषयीच्या मागणीची योग्य कल्पना घेण्यास ही माहिती उपयोगी होईल.

ओगले ग्लास वर्कर्सचा स्फूर्तिदायक इतिहास

स्मृतिग्रंथातील उद्बोधक उतारे

२८ वर्षांपूर्वीची स्थिति

सुमारे १८ वर्षांपूर्वी ज्यावेळी ओगले बंधूंनी औद्योगिक क्षेत्रांत पाऊल टाकलें त्यावेळीं महाराष्ट्रांत म्हणण्यासारखे मोठे धंदे तर मुळाचे नव्हते. कांहीं कापडाच्या गिरण्या, दोनतीन ओत-कामाचे कारखाने, कांहीं कॉटन प्रेस, जिनिंग फॅक्ट्रिया व दोनचार आईल मिल्स वगैरे होत्या. फिलॉस्फर कारखाना, पुण्यातील भांड्यांचा कारखाना वगैरे नुकतेच उदयास येत होते. त्याकाळीं मुख्य भर बहुधा पिठाच्या गिरण्यांवर असे. तळेगावचा कांचेचा कारखाना सुरू होऊन थोडीं वर्षे झालीं होती. औद्योगिक बाबतींत मुद्याणा व्हावी इतकेंच वर्तमानपत्रकतें लिहीत. पण जनतेच्या मनांत अजून घ्यावी तशी पकड घेतलेली नव्हती. विद्युत्शक्तीचाहि उपयोग मोठ्या प्रमाणांत अजून सुरू झाला नव्हता. इलेक्ट्रिक लाईट फक्त मोठ्या शहरींच पाहाण्यास मिळे. थॉटवलाच्यांचे लक्ष कारखानदारीत पैसा न गुंतवितां न्यापारांत गुंतवून मिळेल तितका नफा मिळविण्याकडे होतें. त्यामुळे परदेशांतून तयार माळ आणविण्याचे व्यवहारांतच मोठें भांडवल गुंतून पडलें.

कांचेच्या धंद्यास संरक्षण नाही

कांचेच्या धंद्यास ५० टक्के प्रोटेक्शन घावें असा टॅरिफ बोर्डीने स्पष्ट निकाल दिला असूनसुद्धा कांचकारखानदारांना म्हणण्यासारखें कसलेंच प्रोटेक्शन मिळालें नाहीं यांचे कारण कांचेच्या धंद्यांत विजायती भांडवल नाहीं हें होय. आर्षी ६-७ वर्षे ही केस टॅरिफ बोर्डीपुढें येऊन शकली नाहीं. टॅरिफ बोर्डीची चौकशी होण्यांत १-२ वर्षे सोडलीं आणि ५० टक्के प्रोटेक्शन घावें असा टॅरिफ बोर्डीचा निकाल बाहेर पडल्यानंतरहि ती सूचना तीन वर्षांतहि अंमलांत आणली गेली नाहीं. नंतर सरकारी संशोधन सल्ल्याने एक नवीनच रिपोर्ट काढला, कांहीं प्रयोग केले आणि जाहिर केले कीं आतां अशा तऱ्हेच्या मठ्या बांधल्यास प्रोटेक्शनची जरूरी भासणार नाहीं. आतां अर्थातच परिस्थितीच बदलली आहे आणि परदेशी माळ थांबल्यामुळे भाव बरोबर मिळत आहेत. पण युद्धोत्तर काळांत प्रोटेक्शनची जरूरी आहेत.

अस्पृश्यता व आर्थिक परिस्थिति

कारखान्यासाठी प्रथमतः एकच विहीर काढण्यांत आली होती आणि कामावर अस्पृश्य मानली गेल्यामुळे बरीच कुटुंबे होती. सर्वच लोक या विहिरीवर पाणी भरित त्यामुळे अस्पृश्यतेचा प्रश्न आपोआप सुटू लागला. भरपूर काम व पगार मिळू लागल्यामुळे अस्पृश्यांच्या राहाणीतहि फरक पडू लागला. आतां तर स्पृश्य व अस्पृश्य या कल्पनाच नाहीशा झाल्या आहेत. अस्पृश्यतेचें मूळ चार्मिक प्रभापेक्षा दुर्बरे आर्थिक परिस्थितीशी जास्त जसडलें गेल्याचें स्पष्ट दिसून येत आहे. सार्याकाळीं काम सुटल्यावर काम-करी मुलें पांढरे स्वच्छ कपडे घालून रस्त्यावर सहल करताना किंवा सायकलवर चकरा मारताना अथवा क्रिकेट वगैरे खेळांताना पाहून कोणाहि समाजसुधारकाचें मन प्रसन्न झाल्याशिवाय राहणार नाहीं.

प्रभाकर कंदिलाबाबत ओगल्यांची चिकाटी

पहिल्या महायुद्धापूर्वी व नंतर सुद्धा पांच वर्षे कंदिलाचे भाव २०-२१ रुपये दडनाचे साली कधीच गेले नाहींत. आमचा कंदिलाच्या मूळ किंमतीचा अंदाज १४-१५ रुपये असा होता, व पुरेसा नफा पडण्यास कसलीच हरकत दिसत नव्हती. प्रभाकर टिन कंदील बाजारांत यावयाचे सुमारास जर्मन फायरहॅड व अमेरिकन डीझ या कंदिलांचे कंपनीचे भावांत विप्लव चढाओढ सुरू होऊन कंदिलांचे भाव दडनास १२-१३ रुपयेपर्यंत घसरले आणि त्याचवेळीं जपानने स्वस्त व गुणांनेहि अगदीच कमी असे कंदील ६॥ रुपये दडनाचे भारतांत सुईसॅयॉच देण्यास सुरुवात केली. जपानी पितळी कंदीलहि १२ आण्याला एक याप्रमाणें किंकोळ भावांत विकू लागला. तरीही कंदील कारखान्याचें काम सुरूच राहिलें होतें. १९२८ साली कारखान्यास लष्करी सात्याकडून ३० हजार कंदिलांची मोठी ऑर्डर मिळाली व ती चांगल्या भावांत मिळाली. पुढेही पांच सहा वर्षे अशीच ऑर्डर मिळत असे पण भाव मात्र कमी मिळू लागले. पुढे ती कित्येक वर्षे मिळू शकली नाहीं. आतां पुनः १९२९ सालपासून कंदिलाचे काम फार जोरांत सुरू आहे.

चिकाटीचें चिज झालें

प्रभाकर कंदिलास सरकारी प्रोटेक्शन मिळायें म्हणून रीतसर अर्ज १९३३ साली हिंडुस्थान सरकारला करण्यांत आला. १९३४ सालचे प्रारंभी रा. गुणाथराव ओगले विशेष खटपट करण्याकरितां म्हणून तीन महिने दिडीस जाऊन राहिले होते. दिडीसून गुणाथराव ओगले जरा चिडूनच परत आले. काय वाटेला तें होवो, सर्वस्वाचा नाश झाला तरी हरकत नाहीं, (एव्हाना बहुतेक तो होतच आला होता) पण कंदील करण्याचें सोडावयाचें नाहीं असें त्यांनीं उरविलें. कंदील करीत राहायचें, त्याचे मूळ किंमतीत जितकी कपात करतां येईल ती साधावयाची व इतर कांहीं उद्योग करून कंदील डिपार्टमेंट तोडून घरावयाचें असा त्यांनीं निश्चय केला. प्रभाकर सीनियर व ज्यूनियर स्टोव्ह करण्यास सुरुवात केली व उत्पादकांशांत त्याचा खूप प्रसार झाला, पण नफ्याचें प्रमाण कंदील कारखाना तोडून घरण्याइतकें नव्हतें. मग त्यांनीं एव्हर सिल्व्हरची भांडी बनविण्यास सुरुवात केली व एकदोन वर्षांत १५० पर्यंत निरनिराळ्या तऱ्हेचीं भांडी तयार केलीं. इंसरें महायुद्ध चाळू झाल्यानंतर कंदील कारखान्याची परिस्थिति एकदम बदलून तो एक यशस्वी कारखाना उरला आहे.

ओगले बंधूंचें नेतृत्व

हिंडुस्थानातील अनेक जिनसा प्रथम तयार करण्याचा मान ओगल्यांचे कारखान्यास मिळाला आहे. उदाहरणार्थ, कांचेचीं कोळें, बशा, पेंले, दौती, पेपरवेट्स वगैरे कांचेचे दाबलेले जिनस, इलेक्ट्रिक शेड्स, फुलदार पेपरवेट्स, पांढऱ्या स्वच्छ बाटल्या, नकशीदार ग्लोब, बॅटरी जास वगैरे अनेक जातीचे कांचसामान, प्रभाकर कंदील, प्रभाकर स्टोव्ह, मोठ्या प्रमाणावर एव्हर सिल्व्हरचीं भांडी, इमाटा जातीच्या एन-मलच्या स्टॅम्पाव्हा, रेवेकरतां लागणारीं बिदाचीं एनॅमल भांडी, तसेंच घरगुती उपयोगाकरतां लागणारीं एनॅमलचीं हरतऱ्हेचीं भांडी हीं अगदीं जर्मन व झेकोस्लोव्हेकियन माळाच्या तोडीचीं ओगले कारखान्यानें प्रथम काढलीं व तीं सर्वोत्कृष्ट असलेबद्दल सरकारी सात्याकडून सर्टिफिकेट मिळविली आहेत.

स्फुट-विचार

बर्लिनच्या परिषदेचा फार्स

युरोपच्या पुनर्घटनेचे आपले उद्दिष्ट हिटलरने अनेक वेळां व्यक्त करून दाखवले आहे. ह्या नवीन घटनेत जर्मनीचे राजकीय व आर्थिक वर्चस्व औपचारिक रीतीने स्थापन होईल, हात शंका नाही. किंबहुना ते स्थापन करणे हा हिटलरच्या मनांतला मुख्य हेतु आहे. तथापि ह्या संघटनेच्या मुळाशी काहीं विशिष्ट तत्त्व बाध्यातकारी हवे. ह्याकरिता रशियातील बॅल्शेव्हिकांची राजकीय व आर्थिक रचना त्याच्या असल्याने तिचा प्रसार युरोपांत होऊं यावयाचा नाही हा उद्देश पुढें ठेवून युरोपातील लोकमत हिटलर आपल्या बाजूस सेचू पहात आहे. युरोपांत जिंकवयाचा शत्रू आतां कोणी राहिलेला नसल्याने जर्मनीचे पुढारीपण पक्करून त्यांतील राष्ट्रानीं एकजूट करावी आणि तेथें श्रान्तात्वा सोप्यावर लावूं पहात आहे. ह्यासाठी एक मोठी प्रातिनिधिक परिषद भरवून जगाचे दोळे दिपवून टाकण्याचा त्याचा इरादा आहे. त्या योजनेची पूर्वतयारी म्हणून हिटलरने बर्लिन येथें युरोपांतील अंकित राष्ट्रांच्या प्रतिनिधींची एक परिषद मुकूतीच बोलावली होती. तीमध्ये नास्वी पक्षाचे हस्तकच प्रतिनिधी म्हणून उपस्थित होते, हे सांगवयास नको. निःसन्न व निर्मल झालेल्या युरोपियन देशांतल्या स्वतःवर सर्वस्वी अवलंबून असणाऱ्या लोकांस बोलावून कोणत्याहि योजनेस त्यांची संमति घेणें हें केवळ नाटक आहे हें उघड आहे. स्वतःचे राजकीय व आर्थिक स्वातंत्र्य सोडून देऊन ते जर्मनीस बहाल करण्यास कोणतें राष्ट्र आपलुघीने तयार होईल? आतां आम्हीं युरोप जिंकला असून त्यांतील लहान-मोठ्या राष्ट्रांचें श्रान्तातमय संघटन करीत आहों असें म्हणण्याच्या मार्गांत नास्वी लोकांस रशियाचा काटा अजून बोचत आहे. रशियास आपण केव्हांच जिंकू आणि मग तात्काळ संघटित युरोपच्या नांबानें इंग्लंड व अमेरिका ह्यांस तहाच्या बोलण्याचें आव्हान देऊं असें हिटलरला वाटत होतें. हा अपेक्षित विजय पुढें ढकलला गेल्यामुळे हिटलरला बर्लिनच्या परिषदेचें सोंग उभे करावें लागलें आहे. कंटाळलेल्या जर्मन जनतेत उत्साह उत्पन्न करणें हाहि बर्लिन परिषदेचा आणि तींमध्ये मान्य करवून घेतलेल्या परस्पर-सहायाच्या कराराचा उद्देश असला पाहिजे. परंतु असल्या सीमानीं कोण फसणार आहे ?

हिंदुस्थानांत युद्धसामुग्रीचे वाढतें उत्पादन

युद्धसामुग्रीच्या बनावटीसाठी हिंदुस्थान हें महत्त्वाचें मध्यवर्ती क्षेत्र केले गेल्यामुळे येथें मोठमोठ्या कारखान्यांचा विस्तार झपाट्याने चालला आहे. त्यासाठी जरूर तेथें नवीन कारखान्यांची स्थापना होत आहे आणि युक्त दिसेल तेथें जुन्यांमध्ये वाढ करण्यात येत आहे. ह्यासंबंधांत मधून मधून माहिती प्रसिद्ध केली जाते तीवरून ह्या देशाची औद्योगिक व उत्पादनशक्ती किती पटीने वाढली आहे ह्याची कल्पना येते. दारूगोळा, बॉम्ब, बंडकी, तोफा, रणगाडे, चिलसती गाड्या, वगैरेचा पुरवठा होण्यास त्या काद्यास युक्त अशी यंत्रसामुग्री हवी. तिच्या योग्य झाल्या असून बरीच प्रकारची लढाऊ सामुग्री वाढत्या प्रमाणांत ह्या देशांत होत आहे. रेल्वेजना लागणारे सामान, शिखरणे, सुमुद्रांतील सुरंग काढून टाकणाऱ्या

नावा, वगैरे किती तरी विविध प्रकारच्या युद्धसहित्यांची बनावट आतां चालू आहे. विमानांतून सारी येण्याच्या ठज्या, विचारी घुरापासून बचाव करणारे कापड, हांचाहि उत्पादनाची व्यवस्था झाली आहे आणि होत आहे. लढाईमध्ये उपयोगांत आणता येतील असे साण्यापिण्याचे पदार्थ बनवले व पुरवले जाण्याची तजवीज निरनिराळ्या साजगी धंदेवाल्यांचे मार्फत होत आहे. टिकतील असे बटाटे, लोणची, मसाला, विरिक्ट्टे, विड्या ह्यांची आवश्यकता वाढत्या प्रमाणावर भासणार असल्याने त्यांच्या पुरवठ्याची योजना अंमलांत आणली जात आहे. हिंदी जंगलांतल्या लाकडास युद्धाप्रतीत्यर्थ मोठी मागणी उत्पन्न झाली आहे आणि साडेचार कोटि रुपये किंमतीच्या लाकडाची सरेदी आतांपर्यंत युद्धपुरवठा सात्यामार्फत होऊन गेली आहे. लष्करी कपड्यांसाठी जें निरराळ्या जातीचें कापड लागतें, त्यास तर विलक्षण मागणी आहे. कपड्यांचे सात्यामार्फत दर महिन्यास सत्तर लक्ष नग तयार केले जात आहेत, ह्या एका आकड्यावरून ह्या उद्योगाच्या प्रचंड प्रमाणाची कल्पना येईल. शिवाय त्याच्या निरनिराळ्या पासड जातीच्या कपड्यांची व्यवस्था ऐसी भिन्नभिन्न मंडळांकडे सोपवलेली आहे. पंचावन हजारा शिंपी कपडे शिवण्याच्या कामावर असून त्यांस मेहनताना चांगला मिळत आहे. सरकारास माल पुरवण्यासाठी कारखानदारांस थंडसामुग्रीत वदळ किंचा वाढ करावी लागेल, त्या संबंधांत होणाऱ्या सचिबाबत प्राप्तीवरील कराच्या आकारणीत सवलती देण्यात येतील असें सरकारने ठरवले आहे.

सहकारी धान्य-कोठारें

ठाणें जिल्ह्याच्या काहीं भागांत सहकारी पतपेठ्यांनी धान्याची कोठारें चालू केलीं असून त्यांचा व्यवहार धान्याच्या बँकासारखा होत आहे. सावकार लोक धान्य कर्ज म्हणून देतात आणि पिकें तयार झालें म्हणजे तीं दिदीने वसूल करतात. ठाणें जिल्हातील वाढा तालुक्यांत काहीं सहकारी पेठ्यांनी ह्या व्यवहाराचा उपक्रम केला असून तो यशस्वी झाला असल्याचें दिसतें. ह्या पतपेठ्यांच्या व्यवहारासाठी रजिस्ट्रारनी स्वतंत्र पीटनियम मंजूर केले आहेत. ज्यांच्यापाशी स्वतःच्या मालकीचें भांडवल असून, ज्यांस कोठारांची सोय आहे आणि ज्यांचें काम पहाण्यास सेक्रेटरी आहेत, अशाच जैती पतपेठ्यांमध्ये धान्याच्या कर्जाचे व्यवहार केले जात आहेत. पेटीच्या ज्या सभासदास ह्या नवीन सोयीचा फायदा घ्यावयाचा असेल त्याने धान्याच्या स्वरूपांत उराविक प्रवेश फी व भागाचें भांडवल भरलें पाहिजे. ह्या मार्गानें जें भात जमा होईल त्याच्या दुपटीपर्यंत बँकेकडून कर्ज घेण्यांत येतें आणि त्याचें भातच साठवले जातें. पावसाळा सुरू झाला म्हणजे सभासदास आपल्या भागाच्या तिपटीपर्यंत भात कर्जाळ वेतां येतें. ह्या कर्जाची फेड हंगामांत सभापटीच्या प्रमाणांत धान्यामध्येच केली जाते. हे जादा पंचवीस टक्के सबांसाठी घेतले जातात. ह्या व्यवहाराचे हिशेब सेक्रेटरी ठेवतो आणि पंचमंडळी वसुली व साठवण ह्यांकडे लक्ष देते. वाढा तालुक्यांत १९ सोसायट्यांपैकी १५ मध्ये धान्य कर्जाचे विभाग चालू करण्यांत आले आहेत. ह्या योजनेत सामील झालेल्या सभासदांची संख्या २०० असून ४,६३० मण भात त्यांच्यामध्ये साठवण्यांत आले आहे. बँकेकडून घेतलेल्या कर्जांमधून तीन वर्षांच्या अवधीत १,४५६ मण भात सरेदी करण्यांत आले. ज्यांनी योजना चालू केली आहे अशा

पेढ्यांत १,७७६ मण भात सभासदांचे भाग म्हणून जमा झाले असून १,२५८ मणांचा नका त्यांस झाला आहे. हा उपक्रम उचलनकारक आहे व्हात संशय नाही आणि त्याचा फायदा शेत-कऱ्यांस त्यांच्या अढचणीचे प्रसंगी उत्कृष्ट रीतीने होत आहे, हे वर दिलेले आकडे दर्शवित आहेत.

“ लोकशिक्षण ”

“ लोकशिक्षण ” मासिकाचा अकराव्या वर्षाचा शेवटचा अंक नुकताच प्रसिद्ध झाला आहे तो त्या मासिकाचा अखेरचाच अंक होय ! “ लोकशिक्षणा ” चा पहिला अंक जानेवारी, १९२८ मध्ये निघाला व त्यांत विशद केलेल्या संपादकीय मनोगतानुसार, श्री. गणेश गंगाधर जांभेकर ह्यांनी प्रस्तुत मासिक आतांपर्यंत अत्यंत चिकाटीने चालविले. पहिली पांच वर्षे केवळ वैयक्तिक जबाबदारीवरच हा उपक्रम चालविल्यावर १९३५ पासून “ लोकशिक्षण मंडळ लि. ” ह्या मंडळीमार्फत त्यांनी हे कार्य चालू ठेवले व त्यास, “ लोकशिक्षण-लघु-ग्रंथमाले ” ची जोड दिली. ह्या सर्व प्रयत्नांपाशी एकूण २५ हजारोवर रुपयांची हीज कार्य-कर्यांस सोसावी लागली. हानप्रधान व लोकोन्नतिकर असे आदर्श ध्येयात्मक मासिक चालविण्याचे आपले उच्च ध्येय संपादकांनी अखेरपर्यंत कायम ठेवले, ही गोष्ट नमूद करणे आवश्यक आहे. “ लोकशिक्षणा ” ची उपयुक्तता विचारवंतांस पटली अस-तांही मासिकास पुरेसा लोकाभ्रय मिळू शकला नाही, ही खेदाची गोष्ट आहे. “ लोकशिक्षणा ” ला श्रेष्ठ प्रतीचे लेखनसहाय विनामूल्य सतत मिळाले, परंतु त्याचा लाभ वेण्यास पुरेसे ग्राहक मिळू शकले नाहीत. “ लोकशिक्षण ” बंद पडल्या-बद्दल विवेकी महाराष्ट्रास दुःख वाटल्याबाबून रहाणार नाही. “ लोकशिक्षण-लघु-ग्रंथमालेचा ” चा उपक्रम म्हणजे “ लोक शिक्षणा ” चे धोड्या मर्यादित स्वरूपांत कार्य चालू रहाणार आहे, ते यशस्वी होवो, असे आम्ही व्हितितो.

सरस्वती मठ संस्था

वरील संस्था सध्या पुणे व सोलापूर जिल्ह्यांतील सेडेगावांतून जेथे पूर्वी शाळा नव्हत्या अशा ठिकाणी, वीस शाळा चालवीत आहे. १९२९ साली ह्या कार्यास प्रारंभ झाला. आतां सर्व शाळा-ंतून मिळून ९१२ विद्यार्थी शिक्षण घेत आहेत. चारशे ते पांचशे वस्तीच्या लहान सेड्यांतून शिक्षण प्रसार करण्याचे अवघड कार्य संस्था चिकाटीने करीत आहे व तिच्या कार्याचा पद्धतशीरपणे विस्तार होत आहे. शाळा मुख्यतः पुणे जिल्ह्यांतील मावळ तालुक्यांत व सोलापूर जिल्ह्यांतील सोलापूर तालुक्यांत आहेत. संस्थेचा सर्व अर्थातच बहूशी वेगण्यांमधून चालतो. नवभारत इ. कंपनीचे मॅनेजिंग डायरेक्टर श्री. आर. पन. मोषे हे संस्थेचे अध्यक्ष असून श्री. एस. ए. गोपुजकर, एम. ए. हे चेअरमन आहेत. संस्थेच्या सोलापूर व पुणे येथे शाळा आहेत. पुणे शास्तेने चालविलेल्या तीन शाळांपैकी एक दापोडी येथे, एक गहुजे येथे व एक नेरे येथे आहे. संस्थेच्या कार्यास जनतेने हातभार अवश्य लावावा.

N. V. WADNERKAR

Gold & Silver Smith, Jeweller & Engraver,
Electro-plater & Manufacturer of Sporting
Trophies, Medals, Cups etc.

- - Raviwar Peth, Saraff Bazar, - -

POONA CITY.

महाराष्ट्रांत लेखी गॅंटीसह टिकाऊ व मनपसंत
साईन-बोर्ड्स, रवरी शिके,

आकर्षक

सिनेमा स्लाइड्स व पिकचर पेंटिंग

सतत २० वर्षे विश्वसनीय व वेळेवर मिळण्याचे
एकच ठिकाण

पेन्टर ए. जी. वेडेकर

(मराठी वळणाचे स्पेशॅलिस्ट)

बुधवार चौक, पुणे २ (सिटी)

बाहिरगावची कामे न्यायस्थित व वेळेवर पाठवू.

वक्तशीर आणि मनपसंत काम
करून देणारे

मोहन वाँच कंपनी

रेग्युलेशन मोफत

कॉमनवेलथ बिल्डिंगसमोर लक्ष्मी रोड, पुणे २.

बायो टोनों

शरीर व त्यांतील रक्त-
पेशींची वाढ करणारे
उत्कृष्ट टॉनिक

नैसर्गिक रीतीने हाडांची
वाढ होण्यास आणि शरीर
सहट करण्यास याची मदत
होते. हे मधुर व रुचकर
असून मुले आवडीने घेतात.

फि. रु. १-८-० ट. स. नि.

रॉय आणि कंपनी, १७६ मिन्सेस स्ट्रीट, मुंबई २

सहकारी चळवळीसंबंधी नवें पुस्तक

(लेखक:—श्री. व. दि. चितळे, मॅनेजिंग डायरेक्टर,
पुणे सॅ. को. बँक)

सहकारी चळवळीचीं तत्त्वे आणि घटना

(ले. श्री. अ. न. चित्तांबर, सुपरवायसर, प्रभा कॅनॉल आणि
राहुरी तालुका सु. युनियन, बेलाूर रोड.)

“सहकारी चळवळ विशेषतः सेव्यांतील सहकारी चळवळ यशस्वी होण्यास या चळवळीतील प्रत्येक संस्थेचा व्यवहार जितका तत्त्वतः शुद्ध होईल तितका हवा आहे.” हे श्री. वैकुण्ठराय मेहता यांनी वरील पुस्तकाचा पुस्तकार करितांना म्हटलें आहे तें शब्दशः सत्रें आहे. असा पायाशुद्ध व्यवहार होण्यास त्या त्या संस्थेच्या संभासदांना जबाबदारीची जाणीव निर्माण झाली पाहिजे. अशी जाणीव अद्यापि झालेली दिसत नाही याचें कारण प्रचारकार्य जितकें व जसें व्हावयास पाहिजे तसें झालेलें नाही. प्रचारकार्यास साधन असणारें वाढवण्यासहि नाही ती उणीव ह्या पुस्तकाने अंशतः दूर होणारी आहे.

सहकाराची प्रमुख तत्त्वे आणि वेगवेगळ्या संस्थांची घटना, व्यवहाराचें स्वरूप व त्यांचें स्थान याबद्दलची माहिती ह्या छोटें-सानी पुस्तकांत उदाहरणें देऊन व तुलनात्मक पद्धतीनें शक्य तेवढ्या सोप्या भाषेंत दिलेली आहे. ती सर्वसाधारण वाचकांस बोधपर झाल्याशिवाय राहणार नाही. पण सहकार हा अर्थशास्त्राचा एक भाग आहे व त्याचा राज्यकारभारासह्याशी फार निकटचा संबंध असल्यानें राज्यकारभाराचे घोरणानुरूप सहकारी चळवळीचें अंतिम स्वरूप यशस्वी किंवा अपेशी होत असते. या अत्यंत महत्त्वाच्या व मूलभूत सिद्धांताचा उल्लेख पुस्तकांत योग्य स्थळीं व्हावयास पाहिजे होता असें मला वाटतें.

अशा घर्तीची जेवढीं पुस्तकें निघतील तेवढीं थोडेंच आहेत. मात्र त्यांचा काळजीपूर्वक अभ्यास करणारा, बाचून समजावून घेणारा व समजावून घेतल्यानंतर त्यांतील तत्त्वांचा व्यावहारिक हद्दीनें सद्बुपयोग करणारा वाचकवर्ग मात्र वाढण्यास हवा. आपले देशांत अद्याप साक्षरतेचें प्रमाण अल्प असल्यानें अशा पुस्तकांचा उपयोग प्रचारकार्याचें हद्दीनेंच सुपरवायसर प्रभृती फिरती अंमलदारांनीं विशेष केला पाहिजे. सध्या सहकारी खास्यामार्फत सेक्रेटरींना शिक्षण देण्याचे वर्ग काढण्यांत आलेले आहेत त्या कामांही या पुस्तकाचा बराच उपयोग होण्यासारखा आहे. रा. चित्तांबर यांनीं ८ विभागांत पुस्तकाची मांडणी केली आहे. विशेषतः पृ. १४० ते १४३ मध्ये शेतकऱ्यांच्या अडचणी व त्यावरचे उपाय हे प्रकरण पुष्कळांना विचारप्रवर्तक सात्रीनें होईल. वेगवेगळ्या सहकारी संस्था, त्यांचे परस्पर संबंध, त्यांची कर्तव्ये व घटना यांची माहिती त्रोटकपणें पण सहज समजेल अशी दिली असल्यानें रा. चित्तांबर यांचे पुस्तकाची उपयुक्तता वाढली आहे.

कंदाहारी कारामिर्तानीं उत्कृष्ट पोलादाची पाणिदार तलवार जरी तयार केली असली पण ती बापरणाऱ्यास पूर्ण स्वतंत्रता नसेल तर प्रसंग अनुकूल असतांही त्या अतुल झन्नाचा उपयोग बापरणाऱ्यास होत नाही असेंच कोहीस सहकाराबाबत आपल्या हिंदुस्थान देशांत झालेलें आहे. सहकाराचीं उज्वळ व राष्ट्रोपकारी तत्त्वे

उत्कृष्ट आणि परिणामकारी आहेत यांत संशय नाही. पण त्यांचा सरा फायदा जोपथीत या देशाला घेता घेत नाही तोपथीत तीं तल्ले पदार्थसंग्रहालयांतील काचेच्या कपाटांत घासून घासून ठेविलेल्या वस्तूंमागेच फक्त डरून पाहाण्याशिवाय गत्यंतर नाही, असे विचार इतर राष्ट्रांत सहकारानें केलेली उत्कृष्ट कामगिरी व आपल्या देशांत सरकारच्या छत्रासाली सहकाराचा झालेला परिणाम यांची तुलना करितांना स्वाभाविकपणें मुच्यतात. सहकारामध्ये पढलेल्या कार्यकर्त्यांनीं या प्रकारच्या तुलनेपासून निघणारा बोध स्वतः घेऊन इतरांस शिकविला तरच हिंदुस्थानांतील सहकारी चळवळीला भविष्यकाल आशादायक आहे असें मला वाटतें. या हद्दीनें ह्या पुस्तकाचा उपयोग होवो.

मुंबई बँकर्स क्लिअरिंग हाउसचे सभासद

सभासद बँका

० (१) अलाहाबाद बँक	० (१७) इंग्लिश बँक
* (२) अमेरिकन एक्सचेंज फंड	० (१८) इंडियन बँक
० (३) बँक ऑफ बरोडा	* (१९) लॉन्ड्रस बँक
० (४) बँक ऑफ इंडिया	* (२०) मर्कंटायल बँक
* (५) बँक ऑफ तैवान	* (२१) मिट्सुबुई बँक
* (६) बँको नॅशनल अल्बर्टा-मरिनो	* (२२) नॅशनल बँक ऑफ इंडिया
(७) बॉंबे प्रॉ. को. बँक	* (२३) नॅशनल सिटी बँक ऑफ न्यू यॉर्क
० (८) कॅनरा बँक	० (२४) नेदरलंडस इंडिया कमर्शियल बँक
० (९) कॅनरा इ. अँड बँ. सिव्हिलिट	* (२५) नेदरलंडस ट्रेडिंग सोसायटी
० (१०) सेंट्रल बँक	० (२६) पंजाब नॅशनल बँक
* (११) चार्टर्ड बँक ऑफ इंडिया, ऑस्ट्रेलिया अँड चायना	* (२७) रिझर्व्ह बँक
* (१२) चार्टर्ड नॅशनल डिस्काउंट दि पॅरिस	* (२८) टॉमस कुक अँड सन (बँकर्स)
० (१३) देवकरण नानजी बँकिंग फंड	० (२९) युनियन बँक ऑफ इंडिया
* (१४) ईस्टर्न बँक	* (३०) याकोहामा स्पिरी बँक
* (१५) ग्रिडले अँड फंड	
* (१६) हॉंगकॉंग अँड शांघाय बँकिंग फंड	

उप-सभासद बँका

- (१) डेकन मर्चंट्स को. बँक (२) सारस्वत को. बँक (३) सी. के. पी. को. बँक (४) दक्षिणी द्राणण को. बँक (५) नॉर्थ कॅनरा गौड सारस्वत को. बँक (६) शामराव विठ्ठल को. बँक (७) मराठा मार्केट पीपल्स को. बँक (८) हम्बाल्डिया को. बँक (९) बॉंबे मुस्लिम को. बँक (१०) दि बँक ऑफ महाराष्ट्र (११) शोरासिट्रान को. बँक (१२) ललुमाई सामळदास पीपल्स को. बँक (१३) न्यू सिटिझन बँक ऑफ इंडिया (१४) युनायटेड वेस्टर्न बँक

वरील पैकी पहिल्या १३ बँका मुं. प्रां. सहकारी बँकमार्फत उप-सभासद झाल्या असून चवदावी बँक सेंट्रल बँक ऑफ इंडियाचे मार्फत उप-सभासद झालेली आहे.

चलनी नोट घेण्याचे नाकारल्यास काय होईल ?

अलाहाबाद हायकोर्टाचा निकाल

आरोपी मीरसिंगचे एक दुकान होते. त्या दुकानातून राम-नारायण नांवाच्या इसमाने ५ आण्यांचा माल विकत घेतला. राम-नारायणजवळ सुटे पैसे नसल्यामुळे आरोपीला तो दहा रुपयांची नोट देऊ लागला. ती नोट स्वीकारण्याचे आरोपीने नाकारले म्हणून त्याचेवर डिफेन्स ऑफ इंडिया अॅक्टप्रमाणे सटला भरण्यात आला. त्यांत त्याला सालच्या दोन्ही कोर्टांनी दोषी ठरवून तीन तीन महिने सक्तमजुरी व १०० रुपये दंड अशी शिक्षा दिली, म्हणून त्याने हे रिव्हिजन केले होते.

“आरोपी डिफेन्स ऑफ इंडिया अॅक्टखाली शिक्षेस पात्र आहे किंवा काय ? त्या अॅक्टच्या नियम ३४ मध्ये “द्वेषमूलक क्रुत्य” या शब्दाची व्याख्या देण्यात आली आहे. त्या व्याख्ये-प्रमाणे सरकारी कर्जे, रोखे, नोटा, नाणी वगैरेवर असलेला लोकांचा विश्वास ज्या क्रुत्यामुळे नाहीसा होत असेल अथवा ज्याचा तसा परिणाम होणे अगदी साहजिक आहे असे कोणतेहि क्रुत्य “द्वेषमूलक क्रुत्या”च्या सर्वांत येते. कोणतेहि द्वेषमूलक क्रुत्य करणे त्या अॅक्टानुसार शिक्षेस पात्र असते. चलनी नोट नाकारण्याने लोकांचा सरकारी चलनावर असलेला विश्वास नाहीसा होणे अगदी अपरिहार्य आहे.

“मुकदम्यांतील पुराव्यांत असे सिद्ध झाले आहे की, आरोपीने प्रथम बरीच उडवाउडवी केली व सतेशेवटी असे सांगितले की, “चलनी नोटा सरकार देतील आपल्या सजिन्यांत स्वीकारित नाही.” आरोपीच्या या उद्गारांमुळे चलनी नोटावर असलेला लोकांचा विश्वास नाहीसा होण्यास मदत झालेली आहे. सव्व आरोपीचे क्रुत्य डिफेन्स ऑफ इंडिया अॅक्टान्वये द्वेषमूलक ठरते. बरील कारणास्तव आम्ही हे रिव्हिजन काढून टाकतो, व आरोपीला देण्यात आलेली शिक्षा कायम ठेवतो.” असा हायकोर्टने निवाडा केला.

हिंदी काचसामानाची निर्गत

१९३७-३८

कोडे निर्गत होते ?

रुपये

एहन

४,९९९

बेहरिन बेटे

१६,६९५

सिलोन

१६,१८५

ब्रह्मदेश

५४,११५

मलाया

७,४६५

इतर ब्रिटिश मुलूख

११,०२२

अरबस्तान

४,५५०

इराण

९,९२२

जपान

२२

इतर परकी देश

७,६७५

एकूण

१,२८,९९०

निर्गत होणाऱ्या मालापैकी ६१.३ हजारांचा माल बंगालने व ५१.३ हजारांचा माल मुंबई प्रांतिने पाठविला.

आकडेशाखाचे अध्यापन

अमेरिकेने आकडेशाखाचे संघर्षांत अतिशय प्रगति केली आहे व त्या शाखाच्या अध्यापनाचीहि चांगली व्यवस्था केली आहे. हिंदुस्थानांत ह्या शाखाचे महत्त्व पटण्यास बराच वेळ लागला. हिंदी आकडेशाख परिषदेचे चवथे अधिवेशन बनारस येथे जानेवारी, १९४१ मध्ये भरले होते, त्यावेळीं परिषदेत आकडे-शाखाच्या अध्यापनासंबंधी सर्वसाधारण परिस्थिती समजून यावी ह्याकरिता एक प्रश्नमालिका तयार करून तिची उत्तरे मागवा-र्वीत, असे ठरले. त्याप्रमाणे एक प्रश्न मालिका तयार करण्यांत आली आहे. त्यांतिल काहीं प्रश्न येथे दिले आहेत :—

(१) आपल्या देशांत आकडेशाखांत प्रवीण असणाऱ्यांची वाण आहे काय ?

(२) अशा लोकांचा असंड प्रवाह चालू रहावा, ह्या दृष्टीने कांहीं व्यवस्था आवश्यक आहे काय ?

(३) आकडेशाख शिकविण्याची सच्याची व्यवस्था पुरेशी व समाधानकारक आहे का ?

(४) आकडेशाखाच्या अध्यापनाचा समावेश कॉलेजांतील शिक्षणक्रमांत करण्यांत यावा काय ? का, त्यासाठी स्वतंत्र संस्था असण्यात ? जर आकडेशाख कॉलेजांचे अभ्यास-क्रमांत समाविष्ट केले, तर त्याचे प्राथमिक शिक्षण शाळांतून दिले जावे काय ? अंकगणितांत त्याचा समावेश करावा की बीज-गणितांत ?

(५) आकडेशाखाचा स्वतंत्र अभ्यासक्रम ठरविल्यास, त्याचा गणित, अर्थशास्त्र, ज्योतिर्विद्या, इत्यादींच्या शिक्षणाशी काय संबंध असावा ?

(६) आकडेशाखाचे शिक्षक तयार करण्याची व्यवस्था कशी करावी ?

(७) आकडेशाखास आज मागणी किती आहे ? व्यापारी व कारखानदार ह्यांमध्ये आकडेशाखाच्या महत्त्वाविषयी प्रचार कसा करता येईल ?

औद्योगिक संशोधन निधि

औद्योगिक संशोधन निधि ह्या नांवाचा एक फंड स्थापन करावा व दरसालच्या अंदाजपत्रकांत त्याकरिता १० लक्ष रुपयांची तरतूद करण्यांत यावी, असा ठराव सर रामस्वामी मुदळि-यार ह्यांनी मध्यप्रती असेन्डीत मांडला, तो एकमताने मंजूर झाला. औद्योगिक संशोधनाचे महत्त्व नव्याने सांगण्याचे कारण नाही. ग्रेट ब्रिटनसारख्या राष्ट्रांतहि औद्योगिक संशोधनावर पुरेसा खर्च केला जात नाही, अशी तक्रार ऐकू येते. हिंदुस्थानांत ह्या संघर्षांत मुकताच कोडे प्रारंभ करण्यांत आलेला आहे, सरकारने नेमलेल्या ‘बोर्ड ऑफ सायंटिफिक अँड इंडस्ट्रियल रिसर्च’ ने गेल्या दीड वर्षांत चांगली कामगिरी केली असल्याचे सांगितले, व औद्योगिक संशोधनाचे कार्य मजबूत पायावर कायम चालू रहावे, ह्या दृष्टीने फंडाची योजना करण्यांत आली आहे, असे ते म्हणाले. औद्योगिक संशोधनाकरिता फंड स्थापन करून सरकारने त्याविषयीची आपली जबाबदारी मान्य केली आहे व फंडाची रकम आज विशेष मोठी नसली, तर प्रारंभ ह्या दृष्टीने प्रस्तुत-उपकरणाचे महत्त्व मोठे आहे.

युद्धपरिस्थितीची आर्थिक पार्श्वभूमी

(जे. वा. गो. काळे यांचे मुंबई रेडिओवरील भाषण, मुंबई रेडिओ अधिकाऱ्यांचे स्पेरेने प्रसिद्ध करण्यात येत आहे.)
ता. १९-११-४१ च्या अंकावरून समाप्त.

युद्धाच्या आर्थिक बाजूच्या दृष्टीने अत्यंत महत्त्वाची व असेल निर्णायक ठरण्याची कोणती एक बाब असेल तर ती प्रेसिडेंट रूझवेल्ट यांच्या नेतृत्वाखाली अमेरिकेने इंग्लंडला सहाय्येने पुरविल्याची अंमलांत आणलेली व्यावहारिक योजना ही होय. स्वातंत्र्यासाठी झगडणाऱ्या राष्ट्रांस जर्मनीविरुद्ध आर्थिक मदत देण्याचे अमेरिकेचे धोरण इंग्लंडच्या दृष्टीने केवळ बिनमोल आहे. सरदर योजना अंमलांत आणण्याच्या प्रेसिडेंट रूझवेल्ट यांच्या मार्गीत अनेक अडचणी होत्या त्या त्यांनी अत्यंत कौशल्याने हळू हळू दूर केल्या आहेत. अमेरिकेने परराष्ट्रांस माळ विकत बावण्याचा तो रोखीने विकला पाहिजे आणि तो खरेदीदारांनी स्वतःच्या जोखमीने वाहून नेला पाहिजे हा त्यांच्या मार्गीत अन्नदत्त अडथळा होता. अमेरिकन कमिश्नर म वळवून "लीझ अँड लेन्ड अँक्ट" ह्या नांवाचा कायदा त्यांनी पास करून घेतला. परत देण्याच्या बोलिने आणि काही तारण घेऊन अमेरिका इंग्लंडला माळ पुरवू शकवी असा ह्या कायद्याचा उद्देश आहे. तथापि हा माळ सुरक्षितपणे इंग्लंडला पोहोचण्याची अडचण राहिली, तीवरहि प्रेसिडेंट रूझवेल्ट यांनी उपाययोजनांचे उरविले. इंग्लंडला युद्धसाधुमी पुरविले म्हणजे अमेरिकन राष्ट्र व अमेरिकन खंड यांच्या संरक्षणाची तजवीज आहे असे ब्रीदवाक्य उच्चारून ही साधुमी अटलांटिक महासागरातून निबंधपणे जाऊन इंग्लंडला पोहोचेल अशी व्यवस्था करणे हेही अमेरिकेचे काम आहे असे त्यांनी जाहीर केले. जगातील सधुद्रांच्या हमरस्त्यांवरून मालाची ने आण करण्याचे अमेरिकेचे स्वातंत्र्य कोणीहि हिरावू शकत नाही ही गोष्ट त्यांनी अर्धदिवस रीतीने स्पष्ट केली. अमेरिकन माल अटलांटिक महासागरातून जात असता त्याचे संरक्षण करण्याची जबाबदारी त्यांनी उषडपणे स्वीकारली. अमेरिकन कारखान्यांत विमाने वगैरे लढाऊ सामान मोठ्या प्रमाणावर तयार करून त्यांतील बराच मोठा भाग इंग्लंडला पुरवण्याची योजना अंमलांत आलेली आहे. कच्च्या मालाचा पुरवठा व मोठमोठे कारखाने यांच्या दृष्टीने अमेरिका हा देश अत्यंत सधुद्र व पुढारलेला आहे. त्याचे आर्थिक पाठबळ हादिक उत्साहाने इंग्लंडला उपलब्ध होत आहे, ही प्रस्तुत युद्धातील अंतिम विजयाच्या दृष्टीची अत्यंत जिज्हाळायाची गोष्ट आहे. जर्मनीने लढाऊ विमानांचा फार मोठा साठा केला असून त्यांच्या अविरत उत्पादनाच्या सहाय्याने त्यांचा पुरवठा कायम राहिल अशी व्यवस्था केली आहे. त्यांची बरोबरी करून त्यावर लढाऊ सामानाच्या बाबतीत सरशी करणे हे इंग्लंड व अमेरिका ह्यांचे आजमितीस उद्दिष्ट आहे.

युद्धसाहित्याचा अखंड पुरवठा

रशियाशी झालेला आपला झेहाचा करार मोडून त्यावर मोहीम चढविण्यांत हिटलरचा हेतु काहीहि असो, ह्या प्रबंध मोहिमेचे योगाने युद्धाचे क्षेत्र विलक्षण वाढले आहे. उत्तरेस लेनिनग्राड, व दक्षिणेस फ्रायमिया ह्या दोन टोकांच्या मध्ये पसरलेल्या रणभूमीवर निकराच्या लढाया तीन महिन्यांचे वर चालल्या आहेत. त्यामध्ये जर्मन लढाऊ साधनांचा फार मोठ्या प्रमाणावर नाश झाला आहे.

रशियाने असुल पराक्रम करून जर्मनीच्या लढाऊ सामर्थ्याचे नामादे काढले आहेत. आपल्या स्वतःच्या देशांत व पादाक्रांत केलेल्या मुलुखांत लोकांमध्ये असंतोष सारखा वाढत आहे, त्यांचे सातवन व्हावे म्हणून युद्धाच्या केलेल्या भाषणांत हिटलरने त्यांस धीर देऊन जिंकलेल्या रशियाच्या प्रांतांतली अपार संपत्ति आपणांस उपभोगतां येईल असे आभिष दाखविले आहे. वस्तुस्थिती अशी आहे की, आपल्या पादाक्रांत होणाऱ्या मुलुखांत सधुद्रांच्या हाती कोणतीही उपयुक्त वस्तु लागू नये अशा वेताने तो रशियाने उघडस्त केलेला आहे. संपत्तीच्या उत्पादनाची भाषने, जर्मनीस, रशियांत सांपडावयाची नाहीत एवढेच नाही तर त्याच्या फौजांस रशियन लोक सतावून सोडविलेला. हिंवाळा सुरू होण्यापूर्वी रशियन मोहीम पुरी करण्याच्या हिटलरचा विचार आहे आणि त्यासाठी तो आपले लष्करी शक्तिसर्वस्व खर्चीत आहे. परंतु रशियास युद्धसाहाय्य देण्यास इंग्लंड व अमेरिका ही दोन्ही राष्ट्रे पुढे सरसावली आहेत. रशियास विमाने व चिलखती माव्या पुरविल्याचे उरवून त्यांनी आपले लढाऊ सामानाचे उत्पादन त्यासाठी वाढवले आहे. इराणमध्ये फंदफितुरी करण्याचा प्रयत्न हिटलरने आपल्या हस्तकाचे कवची सोडविला होता तो, त्याची हकालपट्टी करून व आपले बचन इराणी राजकारणांत स्थापून इंग्लंड व रशिया ह्यांनी पश्चिम रशियांतल्या जर्मनीच्या कावाया हापून पाडल्या आहेत. रशियास लढाऊ सामानाचा पुरवठा होण्यास इराणमधून मार्ग मोकळा झाला आहे.

युद्धसाधुमी अबाधित आहे

इंग्लंड, अमेरिका व रशिया ह्यांचे पूर्ण सहकार्य हिटलरसाठी हापून पाडण्यामध्ये होत आहे. ह्या तीन राष्ट्रांचे आर्थिक सामर्थ्य एवढे प्रबळ आहे की, युरोपांत, जर्मनीने, कितीही देश आपल्या स्वतःच्या सत्तेखाली आणले तरी त्या एकत्रित सहकार्यापुढे हिटलरचे निकराचे युद्धग्रयलन फोल ठरणार आहेत. मिटिश साम्राज्यांतील देशांत युद्धाप्रित्यर्थ होत असलेली सत्तीची व्यवस्था सुरळीत रीतीने अमलांत येत आहे. अमेरिकेने इंग्लंड व रशिया ह्यांस बावण्याच्या मदतीच्या मार्गीत कोटल्याहि अडचणी येऊ नयेत अशी तजवीज प्रेसिडेंट रूझवेल्ट करीत आहेत. पूर्व युरोप व उत्तर रशिया ह्यांत रशियाचे प्रदेश एवढ्या विस्तीर्णपणे पसरले आहेत की, पश्चिम युरोपांतील लहान देशांस जर्मनीने सहज आपले दास बनविले तसे रशियाचे बाबतीत होणे अशक्य आहे. युकेन प्रांत व फ्रायमिया आपल्या ताब्यांत आणण्याची हिटलरची बघपड आहे ती तेथील सतिज संपत्ति व कारखाने काबीज करण्याच्या उद्देशाने चालली आहे. ह्या मोहिमेत रशियन सेनानींनी जर्मनीची केलेली हानी भरून निघणे, अवघड, नव्हे, अशक्य आहे. ती मोहीम कशी बशी पुरी केली की आपला कार्यमाग संपला असे हिटलरला स्वतःच्या मनांत वाटत नसले तरी तो लोकांस तसे भासवीत आहे. जर्मनीने सध्या रशियांत लढाया चालवल्या आहेत, त्यांचे योगाने युद्ध लोकांच्याच असून ते ह्यापुढे हिटलरला अत्यंत प्रतिकूल अशा परिस्थितीत चालवावे लागणार आहे. युद्धसाधुमीच्या पुरवठ्याची पुढल्या दोन वर्षांची तयारी इंग्लंड व अमेरिका ह्यांनी चालविली आहे. युद्धाचे पारडे जर्मनीच्या विरुद्ध जात असल्याचे तें स्पष्ट लक्षण आहे. रशियन राज्यकर्त्यांनी आर्थिक प्रगतीच्या पंचवार्षिक योजना तयार करून त्या अंमलांत आणल्या. त्यामध्ये रॉकेट तेल, क्रोळ्या, लोखंड, बरोबरीचा व्यवस्थित पुरवठा होऊन पोलादाच्या बनावटीचे मोठ-

मोठाले कारखाने चालवणे अशी व्यवस्था केळी ती प्रस्तुत युद्धांत चोंगळी कामधेस आली आहे. रशियाचे आर्थिक सामर्थ्य कल्पनेच्या बाहेर हिटलरच्या प्रत्ययास येत असून इंग्लंड व अमेरिका ह्यांच्या सहाय्याने ते योजनात्मक रीतीने आतां एकवटत असल्याने, ते जर्मनीच्या पराभवाचा व नाशाचा क्षण जवळ आणीत आहे. युकेनच्या पलीकडेहि रशियाचे आर्थिक साधनांचे संचय आहेत आणि युद्धोपयोगी सामुग्री तयार करण्याचे त्यांचें सामर्थ्य अबाधित आहे. रशिया इंग्लंड व अमेरिका ह्यांच्या प्रतिनिधींची एक परिषद मॉस्को येथें नुकतीच भरली होती, त्यामध्ये ह्या तीन राष्ट्रांच्या आर्थिक सामर्थ्याचा उपयोग कार्यक्षम रीतीने करण्याची योजना निश्चित झाली आहे. ह्या जर्मनीच्या पराभवाचा प्रारंभच आहे, असे म्हणण्यास हरकत नाही.

ज्यांच्याजवळ मनुष्यबळ व द्रव्यबळ विपुल आहे, सैन्य व वनस्पतिजन्य साधनांची ज्यांच्यापाशी सद्यस्ती आहे, कारखानदारीच्या कळेंत जे पूर्णपणानें दर्वी आहेत, ज्यांच्या व्यापारास सात समुद्र मोकळे जाहेत आणि र्षी स्वातंत्र्यासाठी उत्साहानें लढत आहेत अशीं इंग्लंड व अमेरिका हीं राष्ट्रे एका बाजूस आणि ज्यांचा युरोपांत फौदमारा झाला आहे, जित व असंतुष्ट लोकांच्या पिढवणुकीने ज्यास युद्धसाधने निर्माण करणें भाग आहे, ज्यांच्या जुलमी सत्तेविरुद्ध लोकमत सर्वत्र प्रक्षुब्ध होत आहे व ज्यांची आरमारी, नाविक व व्यापारी शक्ति नष्ट झाली आहे असा जर्मनी दुसऱ्या बाजूस, ह्या स्वरूपाचा प्रस्तुतचा क्षगटा आहे. त्यांत कोणत्या पक्षाची सरशी होणार हें सांगण्यास भविष्यवादी नको, सामान्य बुद्धीच्या माणसास ही गोष्ट सहज समजण्यासारखी आहे.

सोनेरी केसास मागणी

दिल्लीच्या हवामानसात्यास शिवाये सोनेरी रंगाचे केस पाहिजे आहेत. ह्या केसांचा तेलकटपणा काढून टाकला, म्हणजे ते हवेंदील आर्द्रता मोजण्यास उपयोगी पडतात. इतर कोणताहि पदार्थ तितका उपयोगी होत नाही. जगांत सर्व ठिकाणी, अशा केसांचे प्रसरण-आकुंचन वाढवून दर्शविणारी यंत्रेच आर्द्रता मोजण्याचें काम करीत आहेत. हवेंतील पाण्याची वाफ अगदी सूक्ष्म प्रमाणांत केसांत मुरली, तरी ह्या केसांची लांबी त्या प्रमाणांत वाढते. आर्द्रतानिदर्शक नाजूक यंत्रे आकाशांत २२ मेलॉ-पर्यंत उंच फुग्यांतून वर पाठविली, म्हणजे ह्या यंत्रांवरील फिरत्या चाकांवर वाटेंतील आर्द्रता नोंदली जाते. यंत्रांस लागणारे केस तरुणींच्या डोक्यावरचे असले, तर अधिक चांगले. त्यांची लांबी ८ ते १० इंच असावी व ते रेशमासारखे हातास मऊ लागणारे असावेत. तीन चार औंस केस दोन वर्षे पुरतील. मुंबईमधील एका फॅशनेबल केशकर्तनालयतांतून हवामान सात्यास बकरीशरीरणे केसांचा पुरवठा आजवर होत असे, परंतु आता त्या दुकानाचे केस समाधानकारक नसल्याचें आढळून आलें आहे. म्हणून दिल्ली येथील केशकर्तनालयतांतून केस मागविण्यांत येऊ लागले आहेत. कुत्रिम सोनेरी केस यंत्रांस चालत नाहीत.

निवडक बाजारभाव

बँक रेट (२८ नोवेंबर, १९३५ पासून) १%

सरकारी आणि निमसरकारी रीले

५% करमाफ लोन (१९५५-५५)	११०-१२
४% १९५३	१०३-१२
३ १/२% विनमुदत	९६-०
३ १/२% १९४०-५०	१०३-४२
३% (१९३३-३५)	९५-१
२ ३/४% १९४८-५२	९८-०
४% पोर्ट-ट्रस्ट (लाभ मुदत)	११०-०
४% मुंबई म्युनिसिपल (लाभ मुदत)	११०-०
४% मॅसेर कर्ज (१९५१-६१)	११६-१२
५% मॅसेर कर्ज (१९५५)	१२७-४

मंडळ्यांचे भाग

(कंसातील पहिला आकडा मागाची दर्शनी किंमत, दुसरा आकडा घट्ट झालेले नांवल व कंसांनंतरचा आकडा वार्षिक विफिदंड दर्शवितो.)

बँका

बँक ऑफ इंडिया (१००-५०) ११%	१५०-०
बँक ऑफ बरोडा (१००-५०) १०%	११८-१२
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५०-२५) ९%	५३-१२
इंटरिअल बँक (५००) १२%	१६३२-८
बॉम्बे मॅ. को. बँक (५०) १ १/२%	५३-८
रिझर्व बँक (१००) ३ १/२%	११५-०

बीज

बॉम्बे ट्यूबे ऑर्डि. (५०) १२%	१४६-१२
कराची (१००) ९%	२२७-८
पुणे रेलिफिड (१००) ९%	२२०-०
टाटा पॉवर ऑर्डि. (१०००) ५ १/२%	१८१५-०
आंध्र बॅंकी ऑर्डि. (१०००) ७ १/२%	१७५५-०

रेल्वेज

बॉम्बे-बारामती (१००) ४ १/२%	१०४-८
पाचोरा-जामनेर (१००) १ १/२%	९७-०
अहमदाबाद-मंजरा (५००) ११ १/२%	८७६-४
तारी बॅंकी (५००) ८%	६४७-८

इतर

वैलापूर शुगर (५०) १०%	२४०-०
इन्फ्रेस्ट्रुक्चर ट्रस्ट (१००-५०) २%	५६-०
गिंया स्टीम (३५) १%	२८-०
न्यू इंडिया विमा (७५-१५) १%	५९-१२
ओरिएंटल विमा (२००) १२ १/२%	४८२५-०
टाटा आयर्न ए. म्. (१५०) ९%	२१७-०
टाटा आयर्न डु. म्. (१००) ७ १/२%	१५५-४
टाटा आयर्न ऑर्डि. (७५) १५%	४०३-०
टाटा आयर्न लिमिटेड (३०) १७ १/२%	२१७०-०
बसोसिस्टेड लिमिटेड (१००) ५%	१६५-०

सोने-चांदी

सोने (मिंट) मध्येक तोल्यास	४४-१२-६
चांदी मध्येक १०० तोल्यास	६३-१-६

पाणीचपाणी

उत्क्रांतिमुक्कल पाणीपाहिजे ना ?

त्रुपण - आमचे वेगवेगळीं नुसने फांतकर
सेनांत वीकर कस्त घाव एक हाताप कस्ता. वोट
नसं तुक्राल पाणी मिळू शकेल.
वीकर फांतार पण पुणे स्वदेशी
असुन आमनें कस्तान्यांत तयारकेलेले ब्रॉड
वोतरां मोकळे व अमर पत्रविक्रिनें काली
दूर व इतर भाडिवीचेवत केकरीकर.

भिडे आणि सन्स,
सांगली.
श्री विनायक, गिन्सची पारळे व कुडी वापरा.

-SOLD, BOUGHT, HIRED OR MADE TO ORDER.-

First and second hand iron or wooden furniture.
Address:-Shevak Quarters,
1227 F. C. Road, Poona 4. C. R. Shevak.
Industrial Centre.

सर्व प्रकारचे लोखंडी व लांकडी फर्निचर विकत घेतले जाते किंवा नवीन तयार करून अगर भाड्याने मिळते.
पत्ता—शेवक क्वार्टर्स, १२२७ फ. को. रोड, पुणे नं. ४.
इंडस्ट्रियल सेन्टर, कारखाना पत्ता-१५३ कसबा, पुणे २.
आपला-सी. आर. शेवक.

स्वादिष्ट मसाला करणारे आद्य कारखानदार

व्ही. पी. बेडेकर

बेडेकर आणि सन्स

पुणे येथील एजंट—

दत्तात्रय नारायण हेजीव.

फॉस्फोराः—

अशक्ततेमुळे हाडांतील (स्फुरागलाचा)
(क्षार) स्फुण पावत नसल्याने शरीराचे
जे धर्म ते बरोबर काम करीत नाहीत
त्यामुळे मुले सुस्त व आळशी, तरुण बंद,
निर्धीर्य व कामाचा कंटाळा करणारे, तरुण
स्त्रियांच्या गर्भाशयोन्माद (आचके) बंधत्व
आणणे इत्यादि व वृद्ध चिडचोार, नेमळे वगैरे विकार हाडांतील
मज्जातंतू व शुक्राचीं घाद होत नसल्याने होतात. त्यावर उपाय
मूढजें फॉस्फोरा गोल्ड-टॉनिक हें फार उपयुक्त औषध आहे. एक
घाटली चाळीस दिवस पुरते. किं. रु.३-८-०. शिवाय पोस्टसर्व.

— माहिती पत्रक मागवा —
रॉय आणि कंपनी, १७६, गिन्सेस स्ट्रीट, मुंबई नं. २

माधवाश्रम

हा आश्रम दामच्या रस्त्यावर असून,
रेल्वे-स्टेशन व चौपाटी सुमारे पांच मिनिटांचे
रस्त्यावर आहे.

जागा मध्यवस्तीत, हवाशीर, लागणारे
फर्निचरनें शुंगारित असून, सोयीमुळे ती
शोभिवंत जाहली आहे. कुटुंबासह राहणेची
इच्छेनुरूप स्वतंत्र व्यवस्था.

माधवाश्रम विलिंग, गिरगांव, मुंबई.

मुजुमदार टॉय वर्क्स

या आणि पहा

माना हालणारीं व सार्धी लोकेडी चित्रें
समक्ष घेऊन खात्री करां.

३४५ सदाशिव पेठ, शेडगेवाडी, पुणे शहर.

राहाणेची व भोजनाची उत्तम सोय

फोन नं. ७७९ गणपति चौक

व्यवस्थापक

पावसाळ्यांतील उपयुक्त औषधें

संग्रह करा

कॉलरा गोळी, संजीवनी गुटी, कुटजारिष्ट,

पाचकवटी, पंचकोलासव

तसंच

पंडुरोगावरील अप्रतिम गुणकारी

—: रक्तवर्धक :—

सुवर्णकल्प, बालजीवन, अस्थिपोषक,

रक्तशोधक, कफनाशक हीं पेटेंट

औषधें मागवा

मुख्य दुकान-गणपति चौक, लक्ष्मीरोड, पुणे

आयुर्वेद रसशाळा पुणे, लि.

सर्व तऱ्हेची कापड छपाई व रंगाई (Calico Printing and Dyeing) करणारा कारखाना.

‘पायोनियर डायंग हाऊस’

कोचाचें कापड (Casement cloth), दागचे पडदे, ट्वेल कळर इ. टिकाऊ रंगाचे, स्वदेशी तयार मिळनात. कारखाना—

भिकारदास मारुती रोड, दातेवाडी, पुणे.

मधुमेहावरील
औषध

तीन आठवड्यांचे
औषधास फक्त रु. ७

— मागविण्याचा पत्ता —

मॅनेजिंग डायरेक्टर, करल मॉडवटर्स
कंपनी लिमिटेड.

१२३ ए, सदाशिव, पुणे २.

महायुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या स्वर्चात काटकसर करा. एक वेळ येऊन

स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोबदला घ्या.

बंबाचे
माडीवर

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्याचे व्यापारी

बुधवार
चौक,
पुणे

हे पत्र पुणे, वेद मॉयुडा व. नं. ११५११ आर्यभूषण छापखान्यांत रा. विठ्ठल हरि बर्वे, यांनी छापिलें व रा. थोपाद वामन काळे, यां. ए., यांनी 'दुर्गाधवास,' मॉयुडा, प. नं. १२२११३, पुणे शहर, येथे प्रसिद्ध केले.